

Dva kajkavska prijevoda prve drame Karla von Eckartshausena

Bavarski pisac Karl von Eckartshausen (1752–1803) ostao je u njemačkom pa i u dijelu europskog kulturnog pamćenja prisutan ponajprije kao autor utjecajnih ezoterijskih spisa te kao politički publicist. I premda njegov dramski opus obuhvaća osam tekstova napisanih u vremenskom rasponu od 1778. do 1800. godine, taj je segment Eckartshausenova stvaralaštva u germanistici uglavnom zaboravljen. Činjenica da su u hrvatskoj kajkavskoj književnosti poznati prijevodi njegovih triju drama predstavlja stoga svojevrsan kroatistički izazov. U ovom se prilogu analiziraju dva kajkavska prijevoda prve Eckartshausenove drame – *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt* (1778) – nastala u relativno dugom vremenskom odmaku od izvornika: anonimni iz 1821. te prijevod Jakoba Lovrenčića objavljen 1830. godine. Analiza se osim na kompozicijske i sadržajne usporedbe usredotočuje i na transfer idejnog supstrata Eckartshausenova teksta. Pokazano je da se dva kajkavska prijevoda temelje na dvama različitim njemačkim predlošcima.¹

Gljučne riječi: hrvatska kajkavska drama, prosvjetiteljstvo, kritika staleškog društva, sentimentalizam

Two Kajkavian Translations of Karl von Eckartshausen's First Play

The Bavarian writer Karl von Eckartshausen (1752–1803) remained present in German and even in parts of European cultural memory primarily as an author of influential esoteric writings and as a political publicist. And although his dramatic oeuvre includes eight texts written in between 1778 to 1800, this segment of Eckartshausen's output has been largely forgotten in German studies. Thus, the fact that translations of his three plays are known in Croatian Kajkavian literature poses something of a challenge to Croatian studies. This paper analyzes two Kajkavian translations of Eckartshausen's first play, *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt* (1778), which were done relatively long after the original: the anonymous one of 1821 and the translation by Jakob Lovrenčić published in 1830. In addition to comparisons of composition and content, the analysis also focuses on the transmission of the conceptual substrate of Eckartshausen's text. It has been shown that the two Kajkavian translations are based on two different German sources.

Keywords: Croatian Kajkavian drama, Enlightenment, criticism of the *Ancien Régime*, sentimentalism

¹ Istraživanja na kojima se temelji ovaj prilog financirale su Hrvatska zaklada za znanost (Projekt Predmoderna hrvatska književnost u europskoj kulturi: kontakti i transferi, IP-2020-02-5611) te Zaklada Alexander von Humboldt.

1 Prijevodi drama Karla von Eckartshausena u kajkavskoj književnosti

Karl von Eckartshausen, bavarski pisac, pravnik i arhivist, rođen je kao izvanbračno dijete 28. lipnja 1752. u dvorcu Haimhausen sjeverno od Münchena. Otac mu je bio bavarski grof Karl von Haimhausen, a majka Maria Anna Eckart, kći upravitelja dvorca, u vrijeme poroda neudana četrdesetogodišnjakinja građanskog podrijetla. Kako očeva obitelj do 1770. nije priznala dijete iz staleški mješovita braka, njegovo je prezime konstruirano od prezimena majke i drugog dijela očeva prezimena. O Eckartshausenovu ranom obrazovanju nema podataka. Studij filozofije i prava završio je u Ingolstadtu (1770–1774), a čitav radni vijek proveo je u Münchenu. Godine 1776. dobio je službu dvorskog savjetnika i plemićku titulu. Osam godina radio je kao kriminalni sudac, a zatim je 1784. preuzeo dužnost tajnog arhivara, od 1799. i voditelja arhiva. Od 1780. do 1793. radio je i kao cenzor knjiga. Godine 1777. izabran je za redovitog člana Bavarske akademije znanosti (najprije u povijesnom razredu da bi 1779. prešao u novoosnovani književni razred), a iste godine primljen je i u minhensku slobodnozidarsku ložu Zur Behutsamkeit. Pridružio se i iluminatima, ali se s njima 1784. razišao te ih je u svojim kasnijim spisima oštro napadao. Umro je u Münchenu 12. svibnja 1803.

Eckartshausenov izrazito opsežan spisateljski opus obuhvaća drame, poučno-moralne pripovijetke, filozofsko-političku publicistiku te mistično-ezoterične spise. Među njemačkim piscima na koje je utjecao spominju se Franz Xaver von Baader, Novalis, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, Johann Christian Friedrich Hölderlin. Već za života te neposredno poslije smrti prevođen je na nekoliko europskih jezika, a osobit je utjecaj imao u ruskoj kulturi (Nikolaj Vasiljevič Gogolj, Ivan Aleksandrovič Gončarov, Lev Nikolajevič Tolstoj te car Aleksandar I). Danas se smatra važnim autorom za povijest kriminalističke psihologije, arhivistike, prosvjetiteljske i konzervativne filozofije te osobito ezoterije i mističizma (*Gott ist die reinste Liebe*, 1790; *Die Wolke über dem Heiligthum*, 1802), čemu je posvećen i najveći dio novije sekundarne literature.²

*

Zanimljivo je da je Eckartshausen, osim kao poetički izvor spomenutih romantičkih pisaca, posve nezanimljiv modernoj germanistici, što potvrđuje katalog Bavarske državne knjižnice, i to unatoč činjenici da je između 1778. i 1800. objavio osam dramskih tekstova. Ako si germanistika može priuštiti taj luksuz ignoriranja, kroatistika odnosno srbistika to nikako ne bi smjele. Naime, na hrvatske i srpske književne idiome prevedeno je između 1792. i 1839. pet Eckartshausenovih drama, što se može vidjeti iz sljedeće tablice.³

² Temeljne informacije o životu i djelu Karla von Eckartshausena preuzete su iz enciklopedijskog članka H. Grassla i F. Merzbachera (Graßl, Merzbacher 1959), iz Grasslove knjige o doprinosu bavarskih pisaca njemačkoj kulturnoj povijesti druge polovice 18. stoljeća (Grassl 1968: 319–35) te iz monografije A. Faivre o bavarskom piscu u kontekstu kršćanske teozofije (Faivre 1969: 27–164).

³ Osim godine prvog izdanja prve Eckartshausenove drame, o čemu će dalje biti više riječi, podatci u tablici slažu se s onima koje donosi Nikola Andrić u svojoj studiji (1901).

Tablica 1: Drame Karla von Eckartshausena u južnoslavenskim prijevodima (pre-radbama).

Izvornici	Kajkavski prijevodi	Štokavski prijevodi	Slavenosrpski prijevodi
1. <i>Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt</i> , München 1778.	3a. <i>Krivi sud zvrhu stališa i poroda</i> , rkp. 1821. 3b. <i>Predsud zvrhu stališa i roda</i> , prev. Jakob Lovrenčić, Varaždin 1830.		
2. <i>Der Hofrath</i> , München 1783.			
3. <i>Liebrecht und Hörwald oder So geht's zuweilen auf dem Lande</i> , München 1783.	1. <i>Pravdenič i Poštenčić iliti Ovak biva negda na ladanju</i> , rkp., prikazano 1792, 1794, 1804.	1. <i>Pravda ili skrb poglavara za dobro podložnika svojih</i> , prev. Stjepan Marjanović, Pečuh 1839.	
4. <i>Fernando und Yariko</i> , München 1784.			1. <i>Fernando i Jaryka</i> , prev. Joakim Vujić, Budim 1805.
5. <i>Raynald, oder das Kind der Natur und Liebe</i> , München 1786.			
6. <i>Arthello oder der Hofnarr</i> , München 1789.			2. <i>Artello pridvornyĭ šal'ivčina</i> , prev. Mojsije Ignjatović, Novi Sad 1813.
7. <i>Das Unkraut unter dem Weitzen oder Religion und Gleisnerey</i> , München 1793.	2. <i>Kukolj med pšenicum iliti Bogoslužnost i skazlivost</i> , rkp. 1794		
8. <i>Der Pudelhund</i> , München 1800.			

Kajkavske drame *Pravdenič i Poštenčić* te *Kukolj med pšenicum* izvedene su u zagrebačkom kaptolskom sjemenišnom kazalištu. Riječ je naravno o preradbama njemačkih predložaka u skladu s poetikom maskulinog sjemenišnog kazališta: ženski su likovi zamijenjeni muškima, što dovodi nužno do sadržajnih izmjena i uglavnom mjestimičnih kraćenja preradbe u odnosu na izvornik. Štoviše, Nikola Andrić je među rukopisima knjižnice Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa pronašao tekst *Edelsinn und Heuchelei, ein Schauspiel in drei Aufzügen*, njemačku preradbu Eckartshausenove drame *Das Unkraut unter dem Weitzen oder Religion und Gleisnerey*, koja je kao i kajkavska verzija bila namijenjena maskulinom kazalištu (Andrić 1901: 21). U svojim dosadašnjim istraživanjima u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (NSK) te u Bayerische Staatsbibliothek u Münchenu nisam pronašao tu njemačku preradbu pa za sada ne mogu provesti komparativnu analizu s kajkavskim tekstom, tim više jer je i cjeloviti rukopis kajkavskog prijevoda kojim je raspolagao Andrić zagubljen pa je trenutačno dostupan tek rukopisni fragment te drame koji se čuva u zagrebačkoj NSK (pod signaturom R 3513). Nažalost, isto je tako zagubljen i rukopis *Pravdenič i Poštenčić*, najstariji kajkavski prijevod jedne Eckartshausenove drame. Stoga ću se u ovom prilogu usredotočiti na dva najmlađa kajkavska prijevoda jedne, i to najstarije, Eckartshausenove drame – *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt* (*Predrasuda o staležu i rodu*, 1778). Stariji rukopisni prijevod anonimnog prevoditelja datiran je 1821. godinom,⁴ a mlađi je načinio Jakob Lovrenčić, jedan od najproduktivnijih kajkavskih pisaca i prevoditelja u drugom i trećem desetljeću 19. stoljeća, i objavio ga 1830. godine u Varaždinu. Za razliku od starija dva kajkavska teksta nastala na predlošcima Eckartshausenovih drama, ovdje nije riječ o dramskim preradbama nego o pravim prijevodima: ženski su likovi zadržani, samo su imena svih likova i pokoji toponim kroatizirani/lokalizirani.

2 Sadržaj Eckartshausenove drame *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt*

Prije poredbene analize njemačkog izvornika i hrvatskih kajkavskih prijevoda donosim kratak sadržaj Eckartshausenove drame. U prvom se činu upoznajemo s dvojicom braće, grofovima von Nelkenburg, starijim Sigmundom i mlađim Friedrichom. Sigmunda karakteriziraju: privrženost obitelji (već pet mjeseci pokojnom ocu i bratu); iskrena ljubav i odanost prema djevojci Sofiji, kćerki grofice Dorval, prijateljice pokojnog oca; kritički odnos prema staleškim privilegijama za koje drži da počivaju na predrasudi odnosno zabludi o podrijetlu te uopće krajnja empatičnost prema ljudima – prema bližnjima iz vlastita staleža, prema nesretnim siromasima i općenito prema ljudima nižeg društvenog statusa koje je zadesila neka nevolja. Sigmund je zagovornik transparentnog i iskrenog iskazivanja osjećaja, a to je vrijednost koju s njime dijele i njemu bliske osobe: djevojka Sofija i majka joj grofica Dorval. Mlađi je brat Friedrich, u skladu s

⁴ Ispod oznake kraja dramskog teksta (»Zverha«) dolaze datacija i potpis: »31^a Aug. 821. po M. J[.] chu«. Inicijal imena i prezime su zaokruženi, a središnji dio prezimena zacrnjen i nečitak. Franjo Fancev je prezime pročitao kao »M. Jura-chu« te ga razriješio »po M. Juraniću« uz obrazloženje da mu je »Juranićevo pismo poznato iz jednog njegova rukopisa iz god. 1839.« (Fancev 1940: 208–209). Iz tekstološkog opreza, dok se Fancevljevo zaključak ne potvrdi ili opovrgne dodatnim istraživačkim dokazima, ovdje se prevoditelj rukopisne drame iz 1821. smatra anonimnim.

poetičkim načelima prosvjetiteljske dramaturgije, karakterno-etički antipod: sebičan, odan rastrošnosti i užiticima, sklon spletkarenju, neiskren te preziratelj nižih staleža. Stoga Friedrich želi da se što prije objavi testament pokojnog oca kako bi slobodno raspolagao velikim bogatstvom. Razlog tako zakašnjela otvaranja testamenta jest nedolazak jednog rođaka i sluge pokojnika koji su bili svjedocima smrti koja se dogodila 40 milja daleko od kuće grofova von Nelkenburg. Friedrich je međutim okupio pravne stručnjake te inzistira na objavljivanju zadnje očeve volje, i to u trenutcima kad su u kuću Nelkenburgovih usputno svratile grofica Dorval i Sofija. Grofica Dorval a zatim i Sigmundov sluga Johann sumnjaju u časne namjere Friedricha von Nelkenburga.

Te se sumnje pokazuju opravdanima u drugom činu. Friedrichov advokat Dietrich otkriva da spisi pokojnog oca dokazuju kako je Sigmund nelegitimni sin pa da stoga ne može ništa naslijediti, da Friedrich nema dužnost uzdržavati ga već mu štoviše smije uzeti i sve darove koje je Sigmund bio dobio od pokojnog oca. Potonje Friedrich ipak neće napraviti, ali od Sigmunda traži da već isti dan napusti kuću. Sigmund, našavši se sad u drugom društvenom i imovinskom položaju, smatra da mora ostaviti Sofiju i otpustiti slugu Johanna. No oboje njih, jer dijele Sigmundove vrijednosti, žele ostati s njim. Sigmundov bi se položaj mogao popraviti jednim sretnim slučajem: seljaku kojemu su neki mladi nasilnici (a još se u prvom činu otkriva da je to društvo oko Friedricha von Nelkenburga) oteli i obeščastili kćer iznenada se iz rata vratio 14 godina odsutni sin, i to s velikim novcem koji je pošteno zaslužio boreći se za kralja i domovinu. Seljak bi sad tim novcem pomogao Sigmundu koji je u međuvremenu bio uložio puno truda da otkrije što se dogodilo seljakovoj nesretnoj kćeri.

Sigmund pri početku trećeg čina ipak odbija tu seljakovu ponudu, ali traži da se privremeno smjesti u njegovu kuću. Upravo u trenutku kad Sigmund oblači seljačku odjeću, kako bi zajedno sa slugom Johannom napustio obiteljski dvorac i smjestio se kod nesretno-sretnog seljaka, susreće ga brat Friedrich. U dugačkom dijalogu Sigmund sve oprašta bratu i govori mu da će otići u vojsku, služiti knezu i domovini. Friedrich se na to napokon sažali nad bratom. U tom trenutku dolazi advokat Dietrich i nagovara Friedricha da se, sad kad je bogat, bavi zakonom zabranjenim zelenašenjem, što dovodi do žestoke svađe Sigmunda s advokatom. U dugačkom posljednjem prizoru dolazi do pravednog obrata: napokon stiže Velsheim, rođak i svjedok smrti starog grofa Nelkenburga, te otkriva stvarnu posljednju volju pokojnika. On je, naime, saznao da ga je mlađi sin Friedrich uz pomoć jednog potplaćenog sluge planirao ubiti kako bi se što prije domogao nasljedstva. Taj se sluga razbolio i na samrtni sve priznao nesretnom ocu, koji se također smrtno razbolio od tuge te prije smrti sve otkrio rođaku Velsheimu, a svom izvanbračnom sinu Sigmundu ostavio cjelokupno nasljedstvo. Friedrichu, koji već prije čitanja testamenta doživljava emocionalno snažno pokajanje, Sigmund ipak sve oprašta i daje mu polovicu nasljedstva. Pokajani se Friedrich sad ispričava starom seljaku i moli ga za ruku njegove obeščaćene kćeri. U matrimonijalnom finalu Sigmund uzima Sofijinu ruku, a Velsheim uzima pod ruku groficu Dorval te završava dramu riječima: »prava vrlina razotkriva predrasudu o staležu i rodu«. Prije toga čak je i advokat Dietrich dobio nagradu: novac kojim će pribaviti korisne knjige za »obrazovanje srca« jer advokati koji bi trebali biti korisni državi moraju imati podjednako dobro i srce i razum.

Moguće prigovore o i za prosvjetiteljsku dramu prevelikoj količini eksplicitnog moraliziranja, naglašene sentimentalnosti i antropološkog optimizma, Eckartshausen otklanja u posvetnom predgovoru drame upućenom grofici Mariji Teresiji von la Rósee rođenoj von Morawitzky u kojem se nalaze i ove dvije rečenice:

Ich fand, dass die Absicht des Theaters, und die Absicht der Sittenlehre die nämliche ist; beede haben die Verbesserung des Herzens zum Gegenstande. Ich bemühte mich also, den Menschen nicht so genau zu schildern, wie er ist, sondern vielmehr, wie er seyn soll.⁵

Nešto dalje u posveti/predgovoru Eckartshausen ističe cilj svog dramskog teksta:

Die Schilderung also des Menschen, wie er in verschiedenen Umständen seyn, wie er über Vorurtheils hinaussehen, und in jeder Lage die Rechte der Tugend, und der Menschheit verehren sollte, war der Hauptzweck in Bearbeitung dieses Stücks.⁶

Taj predgovor nije preveden u dvama kajkavskim tekstovima niti je zamijenjen nekim drugim uvodnim tekstom.

2.1 Dvije varijante prve Eckartshausenove drame

O prijevodima koji su predmet ove studije prvi je pisao Đuro Šurmin unutar serije članaka Pabirci po kajkavskoj literaturi objavljenoj u časopisu *Vienac*. U prvom dijelu četvrte cjeline tog niza pozabavio se prijevodima Jakoba Lovrenčića dviju njemačkih drama: *Rodbinstvo* (1822) i *Predsud zvrhu stališa i roda* (1830) (Šurmin 1894: 783–87). Šurminu nisu bili poznati izvornici tih prijevoda – August von Kotzebue, *Die Verwandtschaften*, Leipzig 1798. te prva Eckartshausenova drama – pa je u svom prilogu samo sažeo i komentirao sadržaj kajkavskih dramskih tekstova. Vladimir Gudel u svojoj sintetskoj knjižici o staroj kajkavskoj drami, čiji su dijelovi također prethodno bili objavljeni u *Viencu*, donosi doduše podatke o izvornicima Lovrenčićevih prijevoda, ali se ne upušta u njihovu analizu (Gudel 1900: 20–1). Prvi a zapravo i jedini domaći književni povjesničar koji se detaljnije pozabavio kajkavskim preradbama i prijevodima triju Eckartshausenovih drama bio je Nikola Andrić (1901: 5–25). Njegove analize dviju starijih kajkavskih preradbi detaljne su i informativne, dok je analiza dviju prijevodnih varijanti najstarije Eckartshausenove drame vrlo sažeta, vjerojatno baš zato jer je riječ o prijevodima, tekstovima za koje ne postoje podatci da su se izvodili na sceni te koji su nastali razmjerno kasno, u razdoblju neposredno prije Ilirskog pokreta. U knjizi *Stara kajkavska drama* (2002) Nikola Batušić ne bavi se prijevodima/preradbama Eckartshausenovih drama. To u knjizi *Kazalište na Kaptolu: Anonimne kajkavske dramske adaptacije s kraja 18. i početka 19. stoljeća* (2022) nije mogla izbjeći Kristina Jug. No pritom je uglavnom riječ o oslanjanju na Andrićeve spoznaje, analizi isključivo kajkavskih prijevoda i preradbi, pri čemu primjerice tekst starijeg anonimnog prijevoda prve Eckartshausenove drame uopće nije konzultiran, premda je dostupan u Zbirci rukopisa i starih knjiga NSK (Jug 2022: 320–5).

⁵ Smatram da je svrha teatra istovjetna svrsi moralne filozofije: obje imaju za predmet poboljšanje srca. Stoga se trudim ne prikazivati čovjeka točno onakvim kakav jest, već prije onakvim kakav bi trebao biti.

⁶ Dakle, prikaz čovjeka onakvim kakav bi trebao biti u različitim okolnostima, koji bi na stvari trebao gledati bez predrasuda i u svakoj situaciji poštivati pravo vrline i čovječnosti, bio je glavni cilj u obradi ovog kazališnog komada.

U kratkoj analizi dvaju kajkavskih prijevoda Eckartshausenove drame *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt* Andrić između ostalog zaključuje: »Izvor im je dakle isti, ali su različite obrade« (1901: 22). Odmah treba istaknuti da ta tvrdnja nije točna. Andrić donosi ispravan naslov Eckartshausenove drame, ali kao mjesto i godinu prvog izdanja navodi München 1779. Isti podatak ima i Gudel, samo on donosi blago izmijenjen (zapravo jezično pogrešan) naslov *Vorurtheil über den Stand und Geburt*, kao i podatak o godinu dana starijem izdanju u »Cjelovcu« (1900: 20). U svojim dosadašnjim istraživanjima nisam naišao na celovečko/klagenfurtsko izdanje iz 1778. godine kao ni na minhensko iz 1779. Moja su istraživanja potvrdila podatke koje u opsežnoj bibliografiji Eckartshausenovih djela donosi i francuski povjesničar ezoterije i tajnih društava Antoine Faivre (1969: 677–8): prva Eckartshausenova drama, a ujedno i njegov prvi tiskani književni tekst uopće, doživjela je tri izdanja u dvije varijante:

1. C. von E., *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt: Ein Lustspiel in drey Aufzügen*, München: Joh. Nepomuk Fritz, 1778. – izvornik;
2. Hofrath von Eckartshausen, *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt: Ein Lustspiel in drey Aufzügen*, Brünn: Joh. Sylv. Siedler, 1789. – izdanje identično izvorniku;
3. J. W., *Das Vorurtheil über Stand und Geburt: Ein Lustspiel in drey Aufzügen*, Leipzig u. Cilli: Franz Joseph Jenko, 1794 – izmijenjeno izdanje koje ne potpisuje autor; inicijali J. W. nisu razriješeni.

Koje su razlike između dviju varijanata: izvorne i redigirane rukom nepoznata redaktora, vjerojatno i bez autorova znanja? Najprije, u lajpciško-celjskom izdanju nema posvetno-poetičkog predgovora. U prvom činu nema znatnijih razlika: obje varijante imaju po devet prizora, no u svakom prizoru redigirane verzije javljaju se stilske varijacije i mjestimična kraćenja replika, a u drugom i osmom prizoru neke su replike izostavljene. Iste postupke redaktor primjenjuje i u drugom činu u kojem smanjuje broj replika u prvom, četvrtom, petom i šestom prizoru, ali usto i potpuno izostavlja posljednji, deseti prizor izvornika u kojem Sigmundov sluga Johann obavještava starog seljaka što se dogodilo s njegovim gospodarom, a starac Johannu prenosi vijest o sretnom povratku sina iz vojske te u danim okolnostima odlučuje novcem koji je zaradio sin pomoći Sigmundu i Johannu. Ta će izmjena u drugom činu uvjetovati ispuštanje većeg dijela drugog prizora izvornika te kompletnog šestog i osmog prizora u kojima se nastavlja starčev i Johannov plan pomoći Sigmundu novcem koji je zaslužio starčev četrnaest godina odsutni sin-vojnici, a koja će se pomoć naposljetku pretvoriti u organizaciju privremenog utočišta za Sigmunda i Johanna u starčevoj seljačkoj kući. Uz uobičajene stilske varijacije i kraćenja u svakom prizoru redigirane verzije smanjen je i broj replika u njezinom četvrtom, šestom i posljednjem devetom prizoru trećeg čina koji odgovaraju četvrtom, sedmom i jedanaestom prizoru izvornika. Tako u konačnici redigirana verzija ima simetričnu strukturu – u svakom činu po devet prizora – nešto manje teksta od izvornika u gotovo svakom prizoru te potpuno izostavljenu pobočnu narativnu liniju o starčevu i Johannovu pokušaju pomoći Sigmundu.

3 Usporedbe kajkavskih prijevoda s predloščima prve Eckartshausenove drame

Usporedbom dvaju kajkavskih prijevoda s izvornom i redigiranom verzijom Eckartshausenove drame utvrđeno je da se rukopisni prijevod iz 1821. temelji na redigiranom izdanju iz 1794. ili na nekom drugom s njim identičnom izdanju, dok se Lovrenčićev prijevod temelji na izvorniku iz 1778. ili na nekom drugom s izvornikom identičnom izdanju.⁷ Prvi dio tog zaključka sugerira već i usporedni popis dramskih likova.

Tablica 2: Usporedna tablica imena dramskih likova.

Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt, 1778.	Das Vorurtheil über Stand und Geburt, 1794	Krivi sud zvrhu stališa i poroda, 1821.	Predsud zvrhu stališa i roda, 1830.
Personen.	Personen	/	Osobe
Sigmund , der Aeltere, Graf von Nelkenburg	Heinrich , der Aeltere, Graf von Rinburg	Imbrica , grof od Mirnovca	Grof Žiga Dobroslav , stareši brat
Friedrich , der Jüngere, Graf von Nelkenburg	Karl , der Jüngere, Graf von Rinburg	Korolič , grof od Mirnovca	Grof Franc Dobroslav , mlađši brat
Graf Velsheim , ihr Vetter	Graf Langheim , ihr Vetter	Grof Laganzki njihov stric	Grof Pravomir , rođak grofov Dobroslavov
Gräfinn Dorval , eine Wittib	Gräfinn Dallberg , eine Wittib	Grofica Dolovska udova	Grofica Poštenović
Fräulein Sophie , ihre Tochter	Fräulein Lulalia , ihre Tochter	Lemira njezina kći	Gospodična Amalia , kći njenja
Dietrich , ein Advocat	Zangger , ein Advocat	Zanovič pravdobranitelj	Đuro Zapletavec , pravdopravnik
Johann , ein Bedienter	Franz , ein Bedienter	Franov službenik	Ivanček , inoš grofa Žige Dobroslav
Ein Bauer	Ein alter Bauer	Jeden stari muž	Andrašina , stari muž

⁷ Osim nekih uglavnom stilskih proširenja u Lovrenčićevu se prijevodu javljaju i dva sitna ispuštanja: didaskalija »(der Alte weint)« u drugom prizoru trećeg čina (str. 56) i kratka Johannova replika iz zadnjeg prizora drame (na dnu str. 79 njezina prvog izdanja). Ti podatci mogu biti važni za eventualno utvrđivanje nekog drugog Lovrenčićeva predloška, vrlo bliskog izvornoj varijanti drame.

Lovrenčić je dakle u većini imenovanja odstupio od predloška bilo pridavanjem naprosto drukčijih imena (Amalia, Andrašina), bilo onih »govorećih« (Pravomir, Poštenovič, Zapletavec), dok se stariji anonimni prevoditelj trudio pronaći domaći adekvat njemačkim imenima redigirane verzije Eckartshausenove drame.

U prenošenju određenja mjesta i vremena dramske radnje kajkavski su prevoditelji bili manje pažljivi: Lovrenčić je u potpunosti ispustio te podatke dok je anonimni prevoditelj korektno preveo tek lokaciju dramskih događaja.

Tablica 3: Usporedna tablica određenja mjesta i vremena dramske radnje.

Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt, 1778.	Das Vorurtheil über Stand und Geburt, 1794.	Krivi sud zvrhu stališa i poroda, 1821.	Predsud zvrhu stališa i roda, 1830.
Die Handlung ist in dem Schlosse der Grafen von Nelkenburg.	Die Handlung ist im Schlosse der Grafen von Rinburg.	Čin biva u Gradu Grofov od Mirnovca.	/
Sie fängt am Morgen an, und endet sich gegen der Nacht.	/	/	/

Unutar dramskog teksta pojavljuje se tek jedan toponim: kao cilj putovanja grofice Dorval i Sophie tri se puta u šestom prizoru prvog čina u oba njemačka predloška navodi Berlin. Anonimni je prevoditelj konkretan njemački grad zamijenio neodređenim »B...«, dok ga je Lovrenčić lokalizirao Zagrebom.

Usporedba dramsko-kazališne terminologije osim očekivane jedinstvenosti dvaju njemačkih predložaka i preferiranja neutralnog termina *igrokaz* u kajkavskih prevoditelja (njemački adekvat bio bi *Schauspiel*) – umjesto *veselo-igrokaz*, što bi bio doslovan prijevod njemačkog termina za »komediju« (Batušić 2002: 38) – upućuje na to da Lovrenčić nije poznavao rad svog prethodnika ili da barem nije prihvatio njegove termine za »čin« i »prizor«.

Tablica 4: Usporedna tablica dramsko-kazališne terminologije.

Das Vorurtheil über (den) Stand und (die) Geburt, 1778; 1794.	Krivi sud zvrhu stališa i poroda, 1821.	Predsud zvrhu stališa i roda, 1830.
Lustspiel Aufzug Auftritt	igrokaz pokaz zlaženje	igrokaz speljivanje ishod

Zaključak o različitim predlošcima dvaju kajkavskih prijevoda najstarije Eckartshausenove drame, kao i eventualne prevoditeljske specifičnosti najbolje se mogu ilustrirati usporednim citatima nekih važnijih značenjsko-idejnih mjesta u tekstu, ovdje donesenih redosljedom pojavljivanja u drami. U prvom primjeru – Sigmundovu komentaru koji se odnosi na silovatelja kćeri starog seljaka – nema razlika u dvama njemačkim predlošcima, no razlike kajkavskih prijevoda su znatne.

Sigm. Nelkenb. / Heinr. Der Wollüstling! so glaubt denn der Reiche auch Ansprüche auf die Tugend des Armen zu haben? welchen Empfindung und Rechtschaffenheit oft weit über seinen Stand erhöht. (1778: I, 2, str. 14; 1794: I, 2, str. 8)⁸

Imb. Te nasladnik! Tak štima bogatuš da ima vlast zvrhu kreposti siromaka, kojega čutenje i pravednost gustoput zvrhu njegovoga stališa zvišuje. (1821: [4])

Grof. Ž. Nečemurni nasladnjak! Daklje ada štima bogatuš da i tu pravicu ima, krepost sirot oblatiti koja ravno stališa izvišava. (1830: 9)

Slično je i sa Sigmundovom replikom Friedrichu u drugom prizoru drugog čina, nakon što je stariji brat saznao za očev testament i nužnost brzog napuštanja dvorca.

Sigm. Nelkenb. / Heinrich. Du weisest mich zu den Gesetzen an, weil du weißt, daß sie wider mich sind – warum verweist du mich nicht zur Natur und zur Menschheit? beede⁹ würden das Wort für mich sprechen. (1778: II, 2, str. 36; 1794: II, 2, str. 33)

Imb. Ti mene odpravljaš k zapovedjam, kajti znaš da jesu proti meni, zakaj ne odpravljaš mene k naravi i človečtvu? Obodve bi za me reč dale. (1821: [15])

Žiga. Pošiljaš me k naredbam, kajti znaš da su one proti meni – zakaj me ne pošiljaš k naravi i človečnosti? Jedna i druga za me bi govorila. (1830: 34)

Sljedeći primjer, replika Sigmundova sluge Johanna Friedrichu Nelkenburgu, otkriva ne samo sitne razlike u prijevodu ključnih pojmova u dvjema kajkavskim verzijama nego i Lovrenčićevo nastojanje da mjestimice proširi i varira svoj prijevod u odnosu na izvornik, a sve u cilju postizanja uvjerljivosti govornog stila.

Johann. / Franz. So bezahlt mich seine Liebe – meynen¹⁰ Sie dann, wir Leute haben gar keine¹¹ Empfindung, und dienen blos nur aus Eigennutz – oder ums Geld – O Sie betrügen sich – ein ehrliches Herz, das aber zum¹² Dienen gebohren ist, achtet die Liebe seines Herrn weit mehr, als den Eigennutz. (1778: II, 8, str. 47; 1794: II, 8, str. 47)

Fran. Tako me naplati njegva ljubav: je li štimaju oni, mi službeniki nemamo čutenja i skrbimo zamo zbog naše hasne, ali zbog penez? Oh, vkanjuju se oni; jedno pošteno,¹³ koje za službu rođeno je, preštima bolje ljubav svojega gospona kakti svojju hasen. (1821: [22])

⁸ Citati iz njemačkih, goticom pisanih predložaka donose se ovdje u izvornom obliku, osim što se grafem f transkribira kao s. Manje razlike dvaju predložaka, uključujući i veća ispuštanja teksta u varijanti iz 1794, označavaju se u kritičkom aparatu. Citati kajkavskih prijevoda transkribirani su suvremenom grafijom, *slogotvorno r* bilježi se kao *r*, provodi se jednačenje po zvučnosti i mjestu tvorbe, a interpunkcija i pisanje velikog i malog slova također su usklađeni sa suvremenim hrvatskim pravopisom. Na tekstološkim savjetima zahvaljujem kolegici Jasmini Lukec.

⁹ 1778: beede | 1794: beide

¹⁰ 1778: meynen | 1794: meinen

¹¹ 1778: haben gar keine | 1794: haben keine

¹² 1778: das aber zu | 1794: das zu

¹³ Prevoditelj je zaboravio prevesti njemačko *Herz*.

Ivan. Tak me ljubav njegva naplati. – Misliju, gospodin grof, da mi prosti ljudi čisto nikakve čutlivosti nemamo ter zamo iz svojhasnosti, ali za volju penez služimo. – O, oni se, gospodin grof, jako vkanjuju – pošteno srce, koje za služiti je porođeno, ljubav gospodina svoga vnoغو več preštimava kak vse vaše nevoljne peneze. (1830: 47)

Ćitat iz predzadnjeg prizora, Sigmundov napad na advokata Dietricha koji pokušava nagovoriti Friedricha na zelenašenje, opet potvrđuje anonimovo strogo držanje izvornika te, ovdje još izraženije, Lovrenčićevo slobodnije, opširnije, raspričanije prenošenje smisla Eckartshausenova teksta.

Sigm. Nelkenb. / Heinrich. Niedriger Mensch! Slave des Eigennutzes! zu was für Unmenschlichkeiten wolltest¹⁴ du meinen Bruder verführen – was hält mich, daß ich dich nicht in der Stelle – Aber Unglücklicher! du bist mehr meines Erbarmens, als des Hasses würdig, weil du Tugend und Rechtschaffenheit miskennst – welch ein teuflischer Einfall! – Bruder! traue diesen Menschen nicht, er ist dein Feind; glaube mir, wer die Tugend nicht achtet, der achtet auch keinen Menschen¹⁵. (1778: III, 10, str. 70–71; 1794: III, 8, str. 65–66)

Imb. Malovredni ĉlovek! Sužanj svojhasnosti! Na kakve neĉlovečne grdobe hoćeš mojega brata zapeljati, kaj me zdržava da te taki na mestu... Ali nesrećni, ti si bolje mojega pomilovanja kak odurenja vredan, kajti krepost i pravotvornost ne poznaš. Kakva prokleta misel! Brate, ne ufaj se vu toga ĉloveka, on je tvoj neprijatelj; veruj meni: koj krepost ne preštima, on je verz oduren. (1821: [30–31])

Žiga. Male vere ti ĉlovek! Suženj svojhasnosti! Na kakve nezdušnosti brata moga napeljati bi rad – kaj me drži da te ov hip ne za... Ali nesrećni, ti si bolje pomilovanja moga kak odurjavanja vreden, kajti na dušu tvoju nikaj ne držiš. Kakva prokleta misel, na takov način iz ljudih – bratje naše – krv lokati i obogateti priliku iskati! Brate, brate ljubeni, ovomu ĉloveku nikaj ne veruj, on je pravi paklenski neprijatelj tvoj; veruj mi: koj na dušu svoju nikaj ne drži, takov niť Boga boji se, niť ljudi preštimava, niti z njimi pomilovanje ima. (1830: 74)

Iskaz Sigfridove velikodušnosti prema advokatu Dietrichu bio je prevoditeljski zahtjevan zbog pravniĉke nomenklature (Advocat, Richter, Anwald) koju je anonimni prevoditelj pokušao slijediti (pravdobranitelj, sudac, »on službi«), a Lovrenčić donekle pojednostaviti (pravdopravnici, pravdoznanci). Još je zanimljivije da je u zaključnom dijelu iskaza Lovrenčić slijedio izvornik, dok je anonimni prevoditelj izvorno *Herz i Kopf* zamijenio *razumom*.

Sigm. Nelkenb. / Heinrich. Dietrich! auch Sie¹⁶ sollen nicht ungetröstet von uns gehen – Sie sollen jährlich etwas von uns zu einem bessern Unterhalt überkommen – werden Sie aber ehrlich und tugendhaft; denn der Staat hat sowohl ehrliche Advocaten als uneigennützige Richter nöthig – nehmen Sie unterdessen dieses Geld¹⁷ – (er giebt ihm seinen Beutel)¹⁸ und schaffen Sie sich hievon gute Bücher zur Bildung des Herzens an; denn bey Anwälden, die dem Staat nützen sollen, muß das Herz so gut, als der Kopf seyn. Leben Sie wohl. (1778: III, 11, str. 80; 1794: III, 9, str. 77–78)

¹⁴ 1778: Unmenschlichkeiten wolltest | 1794: Unmenschkeiten willst

¹⁵ 1778: achtet auch keinen Menschen | 1794: ist selbst zu verachten

¹⁶ 1778: Dietrich! auch Sie | 1794: Auch sie Zangger!

¹⁷ 1778: nehmen Sie unterdessen dieses Geld | 1794: unterdessen nehmen sie dieses Geld

¹⁸ Didaskalija izostavljena u redigiranoj verziji.

Imb. Takaj oni Zanolvič, ne budu od nas turobni odišli; oni odsad vsako leto dobiju nekaj za bolše zdržavanje. Naj budu takaj pošteni i kreposni, ar država tak dobro poštene pravdobranitele kak pravične suce potrebuje; medtemtoga naj vzemeju ove knjige [sic!]¹⁹ i naj si za to priskrbiju dobre knjige za podvučanje razuma: ar on službi, koji državi mora hasneti, tak srdce dobro kak i zneti razum mora biti. Naj idu zbogom. (1821: [36])

Žiga. Gospon Zapletavec, oni takajše od nas prez veselja oditi ne moraju. Oni vsako leto na bolše zdržavanje življenja nekaj penez od nas dobiju – neg' naj budu zdušni i pravični, ar domovina vsigdar zdušne i pravične pravdopravnike potrebuje. Naj vzemeju za čas peneze ove (poda mu možnju z cekini) ter naj si priskrbe dobre knjižice za obdelavanje srca: ar pri pravdoznanceh koji istinsko domovini i človečanstvu hasneti hočeju, mora srce tak dobro kak glava biti. – Bog ih zdraveh drži. (1830: 86)

Posljednja replika koju izgovara grof Velsheim svojevrsni je zaključak drame na čijem je kraju utkan njezin naslov. Lovrenčić je i ovdje pribjegao širenju ključnih izraza, osobito u apostrofi primatelja.

Gr. Velsheim. / Langheim. Ja, gewiß, die Rechtschaffenheit war gemein, und das Vergnügen muß auch gemein seyn.– Ja, meine Freunde, wahres Vergnügen hat man nur wahrer Tugend zu verdanken,²⁰ und wahre Tugend miskennt das Vorurtheil über den Stand und die Geburt. (1778: III, 11, str. 80; 1794: III, 9, str. 78)

Lagan. Je zaisto pravotvornost bila je skupna, i veselje takaj mora skupno biti – Tak je moji priateli, za pravu radost moramo samo pravoj kreposti zahvaliti, i prava krepost raspoznava krivi sud zvrhu stališa i poroda. (1821: [36])

Pravomir. Tak je, zaisto tak je! Pravotvornost bila je skupna,²¹ i veselje mora takaj skupno biti. Stanovito tak je! Dragi prijateli, bratja moja Horvati, pravo veselje ima se lestor jedini kreposti zahvaliti, a prava istinska krepost zameče predsud zvrhu stališa i roda. (1830: 86–87)

Uspoređujući dva kajkavska prijevoda prve Eckartshausenove drame Nikola Andrić je – a ne znajući da je riječ o prijevodima dviju varijanata – došao do zaključka kako su oba prijevoda »dobra i vjerna«, ali je Lovrenčićev prijevod ipak elegantniji, originalniji, bliži duhu vlastita jezika i kulture, dok je anonimov »pedantan, točan i savjestan«, jezgrovit i prepun germanizama. Za ilustrativan primjer Andrić uzima njemačku frazu iz Eckartshausenova teksta »so gut er kann« koju Lovrenčić prevodi kajkavskom frazom »kuliko leztor more«, dok anonim slijedi izvornik s »kak dobro more« (Andrić 1901: 25). I premda se u nizu prije navedenih primjera nalazi jedan koji pokazuje upravo suprotno, Andrićeva zapažanja uglavnom su točna, samo što se razlike dvaju prijevoda uvelike temelje na različitim predlošcima. U svakom slučaju, i moja analiza potvrđuje postavku o Lovrenčićevu slobodnijem prijevodu koji teži opuštenijem razgovornom stilu. Usto, Andrićev se zaključak o brojnim germanizmima kod anonimnog prevoditelja prije tiče frazeologije i sintakse nego vokabulara.

*

¹⁹ Anonimni je prevoditelj ovdje napravio očiglednu pogrešku: umjesto knjiga Imbrica Zanolviču treba dati novac. Kako je stariji kajkavski prijevod pisan urednim i čitkim rukopisom, s vrlo malo križanjem izmijenjenih riječi, smije se pretpostaviti da je riječ o prijepisu pa onda i prepisivačkoj pogrešci.

²⁰ 1778: verdanken | 1794: danken

²¹ Nikako ne „skupa“ kako transkribira Kristina Jug (2022: 322).

Dvojicu kajkavskih prevoditelja Eckartshausenove sentimentalne građanske drame vjerojatno je privukao njezin idejni sadržaj: prosvjetiteljska kritika predrasuda o opravdanosti nekažnjene zloupotrebe staleških povlastica i moći, pravu plemstva na bogatstvo i slobodno raspolaganje njime bez brige za niže slojeve društva te načelo transparentne emocionalnosti – nesuspregnutog iskazivanja vlastitih osjećaja – u svojevrsnoj sintezi razuma i srca. Tako bi i ova dva prijevoda potvrđivala postavku Nikole Batušića o zaslugama kajkavske drame za »transfer« »pedagoško-vjerskog prosvjetiteljstva« i sentimentalizma u hrvatsku kulturu (Batušić 2002: 20). Sličnu je misao s nešto više kulturnopovijesnog uživanja iznio već Nikola Andrić, i to upravo u dijelu svoje rasprave u kojem je opisivao prijevode Eckartshausenovih drama na kajkavski književni jezik:

Izbor ovakih drama nije mogao ostati bez blagotvornog utjecaja na općinstvo, koje se je rajilo nad naukom i plemenitošću, koja je kapala iz svakoga prizora. Ovakim se dramskim djelima prenosila iz svjetske srednje-evropske književnosti u zagrebačke odabrane krugove sentimentalnost, koja je ublaživala čud, a dušu dotjerivala prema onom zaobljenom i zaokruženom krugu općih ideja, koje su pod konac XVIII. vijeka ispunjavale plemenitije i obrazovanije čitalačstvo. (Andrić 1901: 15)

U sljedećoj se tablici donose riječi iz značenjskih polja ›moral« i ›emocionalnosti«, koja su ključna za oblikovanje idejnog supstrata drame. Riječi su unijete redosljedom pojave u tekstu bez ispuštanja njihova ponavljanja; mjesto pojave (čin i prizor) označeni su kod prve zapisane riječi određenog prizora, a bilježi se i dvostruko ponavljanje riječi u prizoru oznakom (2x).

Tablica 5: Usporedna tablica idejno-vrijednosnog vokabulara.

Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt, 1778.	Das Vorurtheil über Stand und Geburt, 1794	Krivi sud zvrhu stališa i poroda, 1821.	Predsud zvrhu stališa i roda, 1830.
Tugend (I, 1)	Tugend (I, 1)	krepost	krepost
Wohltätigkeit	Wohltätigkeit	darežliva dobrotvornost	darežljivost
Ehre	Ehre	poštenje	dika
Wohlthat	Wohltätigkeit	dobrotivnost	dobročinstvo, darežljivost
Großmuth	Großmuth	darežljivost	velikostručnost
Hochachtung (I, 2)	/	preštiman	preštimanje
Sorgfalt	Sorgfalt (I, 2)	skrbivost	skrbnost
Empfindung und Rechtschaffenheit	Empfindung und Rechtschaffenheit	čutenje i pravednost	/

Moralisiren (I, 3)	Moralisiren (I, 3)	razbornost	krščajnski navuk
Großmuth	Großmuth	dobrotivnost	dobro srce
moralisches Buch	moralisches Buch	držanja kniga	knjižica s. Pisma
Sittenlehre	Sittenlehre	navučanje	moral
Gutthäter (I, 5)	Gutthäter (I, 5)	dobročinitel	dobročinitel
(der so viel) Empfindung (besitzt) (I, 6)	(der so viel) Empfindung (besitzt) (I, 6)	(koj tak) milosrden (je)	kreposno srce (ima)
Tugend und Rechtschaffenheit (I, 7)	Tugend und Rechtschaffenheit (I, 7)	krepost i pravednost	krepost i pravotvornost
treue und empfindsame Herzen	Treue und empfindsame Herzen	vernost i čutliva srca	vernost i čutliva srca
treffliches Herz	vortreffliches Herz	dobrotivno srce	kruto viteško srce
aufrichtig (I, 8)	aufrichtig (I, 8)	pošteno i pravedno	istinsko
verdächtig	verdächtig	smešno	sumljivo
Ehre (II, 1)	Ehre (II, 1)	dika	dika i poštenje
Hochmuth (II, 2)	Hochmuth (II, 2)	oholnost	oholnost
Verachtung (2x)	Verachtung (2x)	odurjavanje (2x)	poteptavanje, odurjavanje
Mitleiden	Mitleiden	pomilovanje	pomilovanje
Nichtswürdiger	Nichtswürdiger	malovrednjak ²²	male fele človek
stolz	stolz	gizdav	gizdav
erniedrigen	/	/	poniziti
Erbarmung	/	/	milosrdnost
Grausamer	Grausamer	nečemurni	razvuzdani človek
Rechte der Natur	Rechte der Natur	pravice naravske	naravske pravice
heilige Bände der Natur	heilige Bände der Natur	svete narave zaveze	sveti narave zavez
Vorurteil	Vorurteil	krivi sud	predsud
Pflichten	Pflichten	dužnosti	dužnosti
Ehrlichkeit	Ehrlichkeit	poštenje	poštenost

²² Potvrdu nema *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*.

Großmuth	Großmuth	srčenost	velikosrčnost
großmütig	großmütig	viteški	velikosrčno
Natur und Menschheit	Natur und Menschheit	narav i človečtvo	narav i človečnost
Geduld	Geduld	trplivnost	trplivnost
/	Bande des Bluts	zaveze krvi	/
/	Pflichten der Menschheit (II, 3)	dužnosti človečtva	/
Empfindungen (II, 4)	/	/	čutljivost
Stand	/	/	stališ
Zutrauen (II, 5)	Zutrauen (II, 5)	zaufanost	zaufanost
verabscheuen	verabscheuen	zametavati	za nemar držati
zur Beleidigung herablassen	zur Beleidigung meines Herzens	srce zbantovati	do zbantovanja pustiti
ein empfindliches Herzen	eines empfindlichen Herzens	čutljivo srce	/
die heiligsten Schwüre	die heiligsten Schwüre	naisvetejše prisege	najsveteše prisege
schlechte Den- kungsarten (II, 6)	niedrige Den- kungsarten (II, 6)	hude misli	hmanji mišljenja načini
böse Herzen (2x)	böse Herzen (2x)	zločesta / grda srca	zločesta srca
Edelmuth	Edelmuth	plemenita srčenost	viteško srce
ein ehrliches Mäd- chen	ein ehrliches Mädchen	jedna poštena devica	vsaka viteška i poštena deklič
ein naturliches Kind	ein naturliches Kind	naravsko dete	naravsko dete
Menschenliebe	edel (Herz)	/ (plemenito / srce/)	ljubav človečanska
Fühlung	groß (Herz)	/ (viteško / srce/)	čutenje
Menschheit (Natur und)	Menschheit (Na- tur und)	človečtvo	človečanstvo
Empfindung (II, 8)	Empfindung (II, 8)	čutenje	čutlivost

Eigennutz	Eigennutz	naša hasna	szvojhasnost
Gutthäter (II, 10)	/	/	dobročinitel
Dankbarkeit	/	/	zahvalnozt
zärtlichste, letzte Empfindungen (III, 1)	meiner zärtlichsten, meiner letzten Empfindungen (III, 1)	moju goruču ljubav i čutenje	goruča, nedokončлива ljubav
meine Empfindungen	meine Empfindungen	moja čutenja	moja čutljivost – moja ljubav
Stolz (III, 3)	/	/	gizdav
ein rechtes Mitleid mit dir haben	ein rechtes Mitleiden mit dir (III, 3)	pravo pomilovanje z tobom	za istinu te milujem
stolz (2x)	Stolz, stolz	oholnost, oholen	gizdav (2x)
Unmenschlichkeit (III, 4)	Unmenschlichkeit (III, 4)	[nečitko]	nečlovečnost
Hochmuth	/	/	oholnost
die Stimme der Natur (III, 5)	die Stimme der Natur (III, 5)	glas narave	glas narave
Vorurtheile der Welt (III, 9)	Vorurtheile der Welt (III, 7)	mišljenja sveta	predsude sveta
Stand	Stand	stališ	stališ
weder Reichtum, noch Geburt, sondern nur Muth und Standhaftigkeit	weder Reichtum, noch Geburt, sondern nur Muth und Standhaftigkeit	niti bogactva niti pokolenja, nego srčenosti i stalnosti	nit bogatstva, nit velikoga roda – nego jednu dže-džernost i stalnost
Ehre	Ehre	poštenje	dika
Wohl des Ganzen	Wohl des Ganzen	dobro države	dobro občinsko
Slave des Eigennutzes (III, 10)	Slave des Eigennutzes (III, 8)	sužanj svojhasnosti	suženj nezdušnosti
Unmenschlichkeiten	Unmenschlichkeiten	nečlovečne grdobe	nezdušnosti
Tugend und Rechtschaffenheit	Tugend und Rechtschaffenheit	krepost i pravotvornost	duša tvoja
Ehre	Ehre	poštenje	poštenje

Dankbarkeit, Bruderliebe, Natur und Menschheit (III, 11)	Dankbarkeit, Bruderliebe, Natur und Menschheit (III, 9)	zahvalnost, bratinska ljubav, narava i človečtvo	zahvalnost, ljubav bratinska, naravno nagnenje i človečanstvo
Großmuth	Großmuth	dobrota	velikosrčnost
Unterthan	Unterthanen	podložnici	kmet
daß den Adelichen nicht bloß der Zufall, sondern Ehre und Tugend machen sollen	daß den Adelichen nicht der Zufall, sondern Ehre und Tugend machen sollen	da plemenitoga ne pripečenje nego poštenje i krepost činiti mora	da plemenščinu ne samo pripečenje, nego takaj krepost i pravotvornost čini
Rechtschaffenheit	Rechtschaffenheit	pravotvornost	pravotvornost
sowohl ehrliche Advocaten als uneigennützig Richter	sowohl ehrliche Advocaten als uneigennützig Richter	dobro poštene pravdobranitele, kak pravične suce	zdušne i pravične pravdopravnike

Analiza opet pokazuje vrlo male razlike dviju njemačkih varijanata i njihovo razmjerno precizno slijeđenje u dvama kajkavskim prijevodima, kao i međusobnu neovisnost kajkavskih tekstova, pri čemu se s jedne strane potvrđuje visok stupanj standardiziranosti nekih za tematiku drame ključnih pojmova u kajkavskom književnom jeziku (*Tugend – krepost, Ehre – poštenje, Rechtschaffenheit – pravotvornost, Empfindung – čutenje, Mitleiden – pomilovanje, Stand – stališ* i sl.), s druge pak mogućnost kajkavskog jezika da varira izraze iz promatranih značenjskih polja (*Wohltätigkeit, Wohltat – dobrotvornost, darežljivost, dobročinstvo; Großmuth – velikosrčnost, darežljivost, dobrota, srčenost; verdächtig – smešno, sumljivo; Nichtswürdiger – malovrednjak, male fele človek; Grausamer – nečemurni, razvzdani človek; Vorurteil – krivi sud, predsud; stolz – oholen, gizdav; Eigennutz – svojhasnost, nezdušnost*).

4 Zaključak

Prva drama bavarskog pisca Karla von Eckartshausena dva je puta prevedena na hrvatski kajkavski jezik, i to iz dviju varijanti: najprije 1821. u anonimnom rukopisnom prijevodu na temelju blago prerađene verzije tiskane 1794. godine, drugi put ju je preveo Jakob Lovrenčić na temelju njemačkog izvornika iz 1778. Prvi je prijevod dakle nastao u vrijeme duge lakune u izvedbama sjemenišnog kazališta na zagrebačkom Kaptolu koja je trajala od 1811. do 1825. godine (Batušić 2002: 8). Podrijetlo tog prijevoda koji se čuva u rukopisu zagrebačke NSK nije poznato, no za razliku od starijih kajkavskih preradbi dviju mlađih Eckartshausenovih drama (*Liebrecht und Hörwald oder So geht's zuweilen auf dem Lande*, München 1783. – *Pravdenič i Poštenčić* iliti *Ovak biva negda na ladanju*, rkp., prikazano 1792, 1794, 1804; *Das Unkraut unter dem Weizen oder Religion und Gleisnerey*, München 1793. – *Kukolj med pšenicom*

iliti Bogoslužnost i skazlivost, rkp. 1794), prevoditelj svakako nije računao na izvedbe sjemenišnog maskulinog kazališta. Jakob Lovrenčić svoj je prijevod objavio u Varaždinu 1830. godine, dakle u predvečerje narodnog preporoda. Teško je pretpostaviti jesu li kajkavski prevoditelji računali s izvedbama svojih tekstova, no plauzibilnom se čini pretpostavka da su računali s čitanjem. Njih je, oko pola stoljeća poslije objavljivanja izvornika, vjerojatno privukao idejni sloj Eckartshausenove drame: prosvjetiteljska kritika staleških povlastica te načelo otvorene i iskrene emocionalnosti. Da je kajkavski književni jezik u svojoj već zreloj fazi potkraj prve trećine 19. stoljeća bio dorastao prenošenju prosvjetiteljsko-sentimentalističkih ideja pokazuje i ovdje provedena analiza vokabulara iz značenjskih polja »morala« i »emocionalnosti« u dvama kajkavskim prijevodima prve Eckartshausenove drame. Jedna od zadaća daljnjeg istraživanja kajkavskih prijevoda i preradbi njemačkih drama 18. i ranog 19. stoljeća trebala bi biti upravo analiza intelektualnog vokabulara vezanog uz kulturni transfer prosvjetiteljskih ideja i sentimentalizma.

IZVORI

- Karl VON ECKARTSHAUSEN [C. von E.], 1778: *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt: Ein Lustspiel in drey Aufzügen*. München: Joh. Nepomuk Fritz.
- Karl VON ECKARTSHAUSEN [Hofrath VON ECKARTSHAUSEN], 1789: *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt: Ein Lustspiel in drey Aufzügen*. Brünn: Joh. Sylv. Siedler.
- Karl VON ECKARTSHAUSEN [J. W.], 1794: *Das Vorurtheil über Stand und Geburt: Ein Lustspiel in drey Aufzügen*. Leipzig u. Cilli: Franz Joseph Jenko.
- Karl VON ECKARTSHAUSEN, 1821: *Krivi sud zvrhu stališa i poroda*. Anonimni prijevod, rkp. NSK, Sign. R 3273.
- Karl VON ECKARTSHAUSEN, 1830: *Predsud zvrhu stališa i roda*. Preveo Jakob Lovrenčić. Varaždin: Januš Sangila.

LITERATURA

- Nikola ANDRIĆ, 1901: Izvori starih kajkavskih drama. *Rad JAZU* 146. 5–77.
- Nikola BATUŠIĆ, 2002: *Starija kajkavska drama*. Zagreb: Disput.
- Franjo FANCEV, 1940: Dva igrokaza hrvatske kajkavske dramatike iz početka 19. vijeka. *Građa za povijest književnosti hrvatske* 15. 201–19.
- Antoine FAIVRE, 1969: *Eckartshausen et la théosophie chrétienne*. Paris: Klincksieck.
- Hans GRASSL, Friedrich MERZBACHER, 1959: Eckartshausen, Karl von. *Neue Deutsche Biographie* 4. 284–5. [Na mreži](#).
- Hans GRASSL, 1968: *Aufbruch zur Romantik: Bayerns Beitrag zur deutschen Geistesgeschichte 1765 – 1785*. München: Beck.
- Vladimir GUDEL, 1900: *Stare kajkavske drame: književna studija*. Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.

Kristina JUG, 2022: *Kazalište na Kaptolu: anonimne kajkavske dramske adaptacije s kraja 18. i početka 19. stoljeća*. Zagreb: Leykam international.
Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. [Na mreži](#).
Đuro ŠURMIN, 1894: Pabirci po kajkavskoj literaturi IV. *Vienac* 26/49. 783–7.

POVZETEK

Med letoma 1788 in 1800 je bavarski pisatelj Karl von Eckartshausen (1752–1803) izdal osem dramskih besedil, za katera se germanistika ni preveč zanimala. Tri njegove drame so prevedene v hrvaško kajkavščino in dve v slovanosrpski jezik. O hrvaških prevodih je doslej izšla le ena relevantna študija (Nikola Andrić, Izvori starih kajkavskih drama, *Rad JAZU* 146/1901), v kateri je avtor podrobneje predstavil kajkavske predelave Eckartshausnovih dram *Liebrecht und Hörwald oder So geht's zuweilen auf dem Lande* (1783) in *Das Unkraut unter dem Weizen oder Religion und Gleisnerey* (1793). Na žalost sta se rokopisa teh dveh kajkavskih dram medtem izgubila (*Pravdenič i Poštenčić iliti Ovak biva negda na ladanju*, 1792. in *Kukolj med pšenicum iliti Bogoslužnost i skazljivost*, 1794). Eckartshausnova prva drama *Das Vorurtheil über den Stand und die Geburt* (1788) je bila razmeroma pozno prevedena v kajkavščino v dveh samostojnih variantah: v anonimno rokopisno z naslovom *Krivi sud zvrhu stališa i poroda* (1821) in v tiskano *Predsud zvrhu stališa i roda* (1830) v prevodu Jakoba Lovrenčića. Andrić je tem prevodom posvečal manj pozornosti in prav ti so v tem članku podrobneje analizirani. Analiza je pokazala, da kajkavski prevodi temeljijo na dveh različicah nemških predlog: starejši rokopisni na nekoliko skrajšani različici, ki je izšla pod doslej nerazrešenimi inicialkami J. W. v Leipzigu in Celju leta 1794, Lovrenčićev pa na izvornem Eckartshausnovem besedilu. Andrićeve trditve, da gre za zveste prevode in da je Lovrenčićev nekoliko svobodnejši ter bližji duhu lastnega jezika in kulture, so se večinoma izkazale za pravilne. Tudi približno pol stoletja po objavi izvornika je kajkavske prevajalce verjetno pritegnila idejna plast Eckartshausnove drame: razsvetljenska kritika predsodkov o upravičenosti nekaznovane zlorabe razrednih privilegijev in moči, pravica plemstva do bogastva in svobodno razpolaganje z njim brez skrbi za nižje sloje družbe ter načelo transparentne čustvenosti – nebrzdanega izražanja lastnih čustev. Ena od nalog nadaljnjega raziskovanja kajkavskih prevodov in predelav nemških dram iz 18. in začetka 19. stoletja bi morala biti analiza intelektualnega besedišča, povezanega s kulturnim transferjem razsvetljenskih idej in sentimentalizma.

